

11. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. №2135-XII. Законодавство України : офіц. портал. URL: <https://surl.li/emuepq> (дата звернення: 11.04.2026).

12. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26.12.2002 р. № 374-IV. Законодавство України : офіц. портал. URL: <https://surl.li/jxbtja> (дата звернення: 11.04.2026).

13. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. Законодавство України : офіц. портал. URL: <https://surl.li/zeobfb> (дата звернення: 11.04.2026).

14. Про розвідку: Закон України 17.09.2020 р. № 912-IX. Законодавство України : офіц. портал. URL: <https://surl.li/lbcaxb> (дата звернення: 11.04.2026).

**Шаповалов Олександр
Олександрович**
професор кафедри кримінальної
юстиції навчально-наукового
інституту права та психології
НАВС, кандидат юридичних наук,
доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ЮРИСДИКЦІЇ МКС В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України стала каталізатором для активізації як національних, так і міжнародних механізмів кримінального правосуддя. Масовий характер порушень норм міжнародного гуманітарного права, що проявляється у вчиненні воєнних злочинів, злочинів проти людяності, а також потенційних актів геноциду, зумовлює необхідність формування ефективної системи притягнення винних осіб до відповідальності [4].

У цьому контексті ключову роль відіграє МКС, юрисдикція якого поширюється на найтяжчі міжнародні злочини [1]. Водночас ефективність діяльності цього Суду значною мірою залежить від якості роботи національних правоохоронних органів, які забезпечують первинний збір, фіксацію та процесуальне оформлення доказів.

Особливе місце серед таких органів займає Національна поліція України, яка виконує функцію безпосереднього документування злочинів, вчинених в умовах збройного конфлікту. Саме на цьому рівні формується доказова база, яка у подальшому визначає перспективи як національного, так і міжнародного кримінального переслідування.

Функціонування Міжнародного кримінального суду базується на принципі комплементарності, який визначає баланс між міжнародною та

національною кримінальною юрисдикцією [1]. Його сутність полягає в тому, що Суд не замінює національні системи правосуддя, а втручається лише у випадках, коли держава об'єктивно не спроможна або не демонструє належної волі здійснювати ефективне розслідування та кримінальне переслідування. Таким чином, комплементарність виступає не лише процесуальним принципом, а й інструментом стимулювання держав до належного виконання своїх міжнародно-правових зобов'язань у сфері протидії безкарності за найтяжчі злочини.

У практичному вимірі це означає, що якість та ефективність діяльності національних правоохоронних органів безпосередньо впливають на можливість реалізації юрисдикції МКС. Україна, здійснюючи розслідування воєнних злочинів, фактично реалізує первинну кримінальну юрисдикцію, що узгоджується з положеннями національного кримінального законодавства [2]. Водночас важливим є не лише формальне відкриття кримінальних проваджень, а й забезпечення їх реальної ефективності, що включає повноту досудового розслідування, належну правову кваліфікацію діянь, а також формування доказової бази, здатної витримати перевірку за міжнародними стандартами. Саме такий підхід створює передумови для ефективної взаємодії з міжнародними судовими інституціями та мінімізує ризик втрати юрисдикції на користь МКС.

Документування міжнародних злочинів, зокрема воєнних, є складним багаторівневим процесом, що виходить за межі традиційного кримінального розслідування. Воно передбачає не лише фіксацію фактичних обставин події, а й встановлення всіх елементів складу кримінального правопорушення, зокрема суб'єктивну сторону, форму вини, мотиви та цілі дій правопорушника. Така діяльність здійснюється відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства України [3], але водночас повинна відповідати міжнародним стандартам, що висуваються до доказової бази у справах про міжнародні злочини.

На практиці документування охоплює широкий спектр дій, зокрема фіксацію обстрілів цивільної інфраструктури, документування вбивств цивільного населення, катувань, незаконного позбавлення волі, депортацій та інших порушень норм міжнародного гуманітарного права [4]. Особливу складність становить доведення індивідуальної кримінальної відповідальності, зокрема встановлення ролі конкретної особи у вчиненні злочину, а також визначення причинно-наслідкових зв'язків між її діями та наслідками. Додатковими факторами ускладнення є проведення розслідувань в умовах активних бойових дій, обмежений або відсутній доступ до місць подій, переміщення або знищення доказів, а також перебування підозрюваних на тимчасово окупованих територіях чи за межами юрисдикції України. У таких умовах особливого значення набуває використання альтернативних джерел доказової інформації, зокрема цифрові сліди, матеріали з відкритих джерел, а також дані міжнародного

співробітництва, що потребує їх ретельної перевірки та належного процесуального закріплення.

Доказування у кримінальних провадженнях щодо міжнародних злочинів, зокрема воєнних, характеризується підвищеним рівнем складності та багаторівневістю, що зумовлено необхідністю одночасного дотримання вимог національного кримінального процесуального законодавства та стандартів міжнародного кримінального судочинства [3]. У цьому контексті особливого значення набуває не лише сам факт збирання доказів, а й їх подальша процесуальна придатність для використання у міжнародних судових інституціях, зокрема у Міжнародний кримінальний суд.

Ключовими критеріями оцінки доказів виступають їх належність, допустимість, достовірність та достатність. Водночас міжнародна практика висуває додаткові вимоги до якості доказової бази, зокрема щодо забезпечення прозорості джерел інформації, можливості її незалежної перевірки та збереження цілісності доказів. У цьому аспекті важливим є дотримання так званого «ланцюга збереження доказів», який гарантує незмінність доказу від моменту його виявлення до використання у суді.

Сучасні умови ведення війни обумовлюють активне використання цифрових доказів, що включають фото- та відеоматеріали, дані з мобільних пристроїв, геолокаційні дані, супутникові знімки, а також інформацію з відкритих джерел (OSINT). Однак специфіка таких доказів полягає у необхідності їх технічної верифікації, встановлення автентичності та виключення можливості маніпуляцій. Це, у свою чергу, потребує залучення спеціальних знань та використання сучасних криміналістичних методик.

Практика МКС у справах, пов'язаних із збройною агресією проти України, демонструє реальне функціонування механізмів міжнародного кримінального правосуддя та поступове формування сталої правозастосовної практики [5]. Видання ордерів на арешт представників політичного та військового керівництва РФ свідчить про послідовне застосування принципу індивідуальної кримінальної відповідальності, незалежно від офіційного статусу особи чи її посадового становища.

Зазначена практика має не лише символічне, а й практичне значення для національних органів досудового розслідування. Вона формує орієнтири щодо кваліфікації діянь, визначення складів міжнародних злочинів, встановлення форм співучасті, а також підходів до доведення вини конкретних осіб. Особливу увагу приділяється концепції командної відповідальності, яка дозволяє притягати до відповідальності осіб, що віддавали накази або не вжили заходів для запобігання злочинам.

Таким чином, практика МКС виконує функцію своєрідного методологічного орієнтира для національної правозастосовної діяльності, стимулюючи адаптацію внутрішніх процедур до міжнародних стандартів.

Незважаючи на значний обсяг проведеної роботи, система документування та розслідування міжнародних злочинів стикається з рядом системних проблем, що мають як об'єктивний, так і організаційно-правовий

характер. Однією з ключових проблем є фізична недоступність підозрюваних осіб, які перебувають на тимчасово окупованих територіях або за межами України, що істотно ускладнює реалізацію процесуальних дій та забезпечення їх участі у кримінальному провадженні.

Суттєвою перешкодою є також складність ідентифікації осіб, причетних до вчинення злочинів, особливо у випадках, коли вони діють у складі організованих військових формувань або використовують заходи конспірації. Додатково ускладнює ситуацію необхідність доведення суб'єктивної сторони злочину, включаючи умисел, мотиви та цілі, що є критично важливим для кваліфікації міжнародних злочинів.

Окремим викликом є різниця між національними та міжнародними стандартами доказування, що потребує гармонізації підходів та адаптації кримінального процесу до вимог міжнародного права. Це особливо актуально у контексті забезпечення допустимості доказів у міжнародних судових інституціях.

Подальший розвиток системи протидії міжнародним злочинам потребує комплексного підходу, що охоплює як нормативно-правові, так і організаційно-практичні аспекти. Одним із ключових напрямів є гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема положеннями Римського статуту, що дозволить підвищити ефективність взаємодії з міжнародними судовими інституціями.

Важливим є також впровадження міжнародних стандартів доказування у практику досудового розслідування, що включає вдосконалення процедур збору, фіксації та збереження доказів. Не менш значущим є розвиток міжнародного співробітництва, у тому числі участь у спільних слідчих групах, обмін інформацією та залучення експертної допомоги.

Особливу роль відіграє використання сучасних технологій, зокрема цифрової криміналістики, аналітичних систем обробки даних, а також інструментів OSINT. У поєднанні з підвищенням професійного рівня слідчих це створює передумови для формування ефективної системи документування та розслідування міжнародних злочинів.

Таким чином, забезпечення реалізації юрисдикції МКС в умовах збройного конфлікту є складним і багатовимірним процесом, що вимагає узгодженої взаємодії національних та міжнародних інституцій. Ефективність цієї діяльності безпосередньо залежить від якості документування злочинів, рівня професійної підготовки суб'єктів розслідування та здатності національної правової системи адаптуватися до міжнародних стандартів.

Практика міжнародного кримінального правосуддя підтверджує, що належне документування та доказування є ключовими елементами у забезпеченні невідворотності покарання. У цьому контексті подальший розвиток кримінального процесу має бути спрямований на інтеграцію найкращих міжнародних практик, що дозволить підвищити ефективність

протидії міжнародним злочинам та забезпечити відновлення справедливості.

Список використаних джерел:

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 // Офіційний переклад. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст. 131. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій від 12.08.1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (1977) // Основні положення: ст. 48–52. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
5. Situation in Ukraine: ICC arrest warrants and official statements // Міжнародний кримінальний суд. Режим доступу: <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine>

Шармар Ольга Михайлівна

доцент кафедри кримінології та інформаційних технологій НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ

21.08.2024 р. було прийнятий Закон України № 3909-IX «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього», який набрав чинності одночасно із Законом України «Про внесення змін до КК та КПК України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» від 09.10.2024 р. № 4012-IX, тобто з 24.10.2024 р. Як наслідок, було змінено положення КК України щодо злочину агресії (ст. 437), воєнних злочинів (ст. 438) і геноциду (ст. 442) і доповнено новою нормою, яка передбачає відповідальність за злочини проти людяності (ст. 442-1) та командну відповідальність (ст. 31-1). Не дивлячись на важливість цих новел між національним кримінальним законодавством і міжнародним кримінальним правом залишаються невирішеними питання узгодження, зокрема щодо застосування нових норм у часі.

Науковою розробкою цієї проблематики займалися наступні науковці: А. В. Андрушко, І. В. Головюк, М. В. Грушко, Я. М. Жуковська,